

GARANTAREA PROCESULUI DE REALIZARE A DREPTULUI

Alexandru CUZNEŢOV,
doctor în drept, conferenţiar universitar (USM)

SUMMARY

The provisions, which are present in the legal, real gains importance only if their implementation in concrete social relations. For this purpose to be achieved, need to be taken to initiate the process of establishing legal rules, and this process will take place quite active. All processes that ensures the right, the application of the action, is a highly translation in the life of the general provisions on the individual behavior of Ownership.

Valoarea dispoziţiilor, care sunt prezente în normele juridice, capătă o importanţă reală numai cu condiţia realizării lor în relaţiile sociale concrete. Pentru ca acest scop să fie atins, este necesar a fi luate măsuri întru iniţierea procesului de realizare a normelor juridice, iar procesul nominalizat urmează să se desfăşoare destul de activ. Totalitatea proceselor ce asigură realizarea dreptului, aplicarea lui şi acţiunea, constituie un mecanism deosebit al traducerii în viaţă a prevederilor generale vizând comportamentul individual al subiecţilor dreptului.

Dispoziţiile juridice se realizează întotdeauna cu ajutorul comportamentului acelor subiecţi ai dreptului, cărora şi le sunt adresate. Aceasta poate fi atât acţiunea, cât şi abţinerea de la anumite acţiuni (inacţiunea). În ambele cazuri, are loc supunerea dreptului. Supunerea cerinţelor legale constituie esenţa procesului realizării dreptului, ca o totalitate a acţiunilor faptice. Dacă acest adresant al normei refuză categoric să se supună cerinţelor înaintate, atunci norma respectivă niciodată nu va fi realizată[1]. În acest caz, are loc un fenomen invers – încălcarea dreptului, iar organele şi persoanele corespunzătoare încep a lua măsuri pentru a preîntâmpina posibilele încălcări în viitor, compensarea prejudiciilor cauzate etc., dar nicidecum întru realizarea dispoziţiilor deja încălcate. Faptul se face vădit în cazul normelor prohibitive, dar şi în cazul regulilor obligatorii se întâmplă ceva asemănător.

Deci, scopul dreptului şi al purtătorilor lui constă în faptul că, acţionând asupra voinţei şi conştiinţei oamenilor, el cheamă la supunere prin indicaţiile corespunzătoare, formând necesitatea sau, determinând dorinţa destinatarului său de a săvârşi faptele necesare.

Nu ar fi corect a presupune că mijlocul universal şi principal de iniţiere a procesului de realizare a dreptului şi, mai mult, de intensificare a lui îl reprezintă constrângerea sau ameninţarea cu aplicarea ei[2].

Modalităţi mult mai radicale de a impune la realizarea dreptului şi de a garanta reuşita acţiunilor reprezintă stabilirea voinţei corespunzătoare, expusă în dispoziţiile juridice, cerinţelor realităţii obiective. Dacă aceste cerinţe sunt conştientizate de oameni, subiecţii dreptului se supun benevol normelor, în baza motivelor interne. Normele, chemate să satisfacă necesităţile adresanţilor lor, rar se autoîndestulează fără anumite forţări, numai în puterea conţinutului lor. Pentru obţinerea rezultatelor scontate, este necesar a folosi minimum trei modalităţi. În primul rând, este necesar a asigura aducerea la cunoştinţa subiecţilor a scopurilor veridice ale dispoziţiilor juridice. În continuare, necesită a fi asigurate condiţiile materiale respective pentru realizarea normei. Şi, în final, este necesară asigurarea libertăţii acţiunilor subiectului în atingerea scopurilor înaintate de normă.

Prima sarcină se rezolvă atât în actul normativ, cât şi în exteriorul său. Încadrarea în acte a preambulului şi a altor dispoziţii generale, ce explică rolul, esenţa, scopul etc. ale cerinţelor legale, ajută la realizarea eficace a acestora. Celelalte două sarcini se înfăptuiesc cu ajutorul normelor juridice secundare, iar rezultatul final este activitatea de organizare a terţelor persoane sau a înşişi subiecţilor care realizează prevederile normative primare. Destul de des legiuitorul este nevoit să adopte o normă sau mai multe norme în scopul de asigurare a traducerii în viaţă a normei principale, primare.

Reprezintă o situaţie ideală corespunderea deplină a voinţei legiuitorului, exprimată în normă, cu voinţa celor cărora le este adresată această normă. Pentru obţinerea acestei corespunderi, pe lângă tendinţele obiective ale legiuitorului, sunt necesare eforturi solide întru identificarea voinţei indivizilor şi canalizarea ei în direcţia necesară.

Două modalităţi de bază întotdeauna se foloseau pentru constrângerea voinţei indivizilor la realizarea indicaţiilor legale, acestea reprezintă: promisiunea de recompensă şi ameninţarea cu aplicarea constrângerii sau lipsirea de unele privilegii[3]. Ambele reprezintă în sine, sub aspect psihologic, impunere, a căror realizare se obţine prin repartizarea privilegiilor – în cazul executării cerinţelor legale sau, invers, prin tragere la răspundere – în cazul refuzului de executare. Aici este necesar a menţiona că şi una, şi cealaltă modalitate îşi pierd din importanţă, dacă promisiunea rămâne numai promisiune, iar ameninţarea nu se execută. Pentru un singur caz concret al realizării dreptului, aceasta nu reprezintă pericol, iar pentru evitarea finalităţilor nedorite în viitor, este mai bine de a nu permite să existe divergenţe între „cuvânt şi faptă”.

Ameninţarea privind lipsirea de anumite privilegii, ameninţarea cu aplicarea constrângerii este o metodă mult mai puţin umană, în comparaţie cu alte modalităţi, ce asigură realizarea dreptului. Dar anume această metodă este folosită pe larg de către stat, deoarece resursele de aplicare a altor modalităţi de influenţă sunt mai restrânse, dar mai des din cauza opiniilor greşite privind puterea sancţiunilor de impunere. La rândul său, se crea iluzia precum că impunerea reprezintă unica modalitate de asigurare a funcţionării dreptului[4]. În acest fel, folosirea mijloacelor de ameninţare duce la formarea unui aparat special de impunere. Iar acţiunile sale forţate, îndreptate asupra indivizilor care s-au eschivat de la îndeplinirea cerinţelor legale sau care le-au încălcat, exercită influenţă şi asupra voinţei altor subiecţi. După natura lor, oamenii nu pot accepta apariţia unor lipsuri anterior necunoscute în viaţa lor şi, comparând satisfacţiile simţite de la libertatea voinţei personale cu suferinţele ce apar în urma nesupunerii, aleg calea respectării normelor juridice, realizării dreptului, desigur dacă în realitate şi în conştiinţa individului nu prevalează satisfacţiile faţă de lipsuri, ceea ce mai rar se întâmplă.

Ca şi în cazul promisiunilor de recompensă, şi în cazul ameninţărilor se folosesc modalităţi auxiliare suplimentare. Statul recurge la ajutorul normelor juridice noi, adresate deja terţelor persoane, chemate să contribuie la realizarea cerinţelor primare. De exemplu, toate normele procesual-penale au scopul de a servi activităţile interdicţiilor penale, cu caracter material; normele ce ţin de sfera administrării permit organelor corespunzătoare să asigure realizarea normelor vieţii sociale, culturale ale oamenilor etc.

Rezultativitatea procesului de realizare a dreptului şi intensitatea lui sunt condiţionate, în primul rând, de numărul de persoane care se supun benevol dreptului, în baza voinţei interioare privind necesitatea acesteia. Dacă în societate nu s-ar găsi indivizi care respectă normele juridice în baza convingerii personale, sistemul de drept ar ajunge în decădere. De aceea, mecanismul transformării dispoziţiei juridice normative în comportament al subiecţilor dreptului reprezintă în sine un sistem cu multiple trepte, în care o verigă fortifică activitatea alteia şi întotdeauna se realizează nu sub frica responsabilităţii şi nu doar pe motivul recompensei materiale. Nesupunerea unor persoane şi a colectivităţilor automat include activitatea normelor adresate organelor de conducere, instanţelor de judecată, procuraturii şi altor părţi ale aparatului statal. Dacă în toate verigile sistemului şi intensitatea violenţei psihice şi fizice cresc, atunci statul este pus într-o situaţie foarte complicată[5].

Dispoziţiile juridice prohibitive se realizează, îndeosebi, în baza existenţei ameninţării de apariţie a finalităţilor nedorite în cazul încălcării lor. Acestea pot fi privaţiunea de libertate, amenda, eliberarea din funcţie etc. Normele prohibitive sunt respectate de indivizi conştient, datorită existenţei necesităţii de a trăi împreună, de a susţine ordinea şi securitatea societăţii civile.

Cerinţele de obligare presupun săvârşirea unor activităţi efective. Prin simpla respectare, adică doar prin abţinerea de la activităţi, realizarea normelor onerative nu este posibilă. Însă, deoarece concomitent are loc şi consumul forţelor omeneşti, este necesar a stabili şi compensaţii corespunzătoare. De aceea, mijloacele de bază ce stimulează realizarea prevederilor obligaţionale reprezintă promisiunea anumitor beneficii (stimulente). Exercitarea obligaţiilor sub ameninţare este posibilă, dar ea nu va fi atât de calitativă şi stabilă ca în cazul executării lor conştiente. Indubitabil, un cerc mai mare sau mai restrâns de persoane îşi exercită obligaţiunile în baza convingerii lor interne proprii, în baza existenţei unui simţ al obligaţiei etc. Dar prevederile obligaţionale nu ar fi juridice, dacă realizarea lor s-ar fi bazat exclusiv pe categorii morale, etice etc. Menţionăm că intensitatea realizării normelor onerative este dependentă de cointeresarea subiectului. Individul cointeresat, sau organizaţia, vor face tot posibilul pentru a executa întocmai şi la timp acţiunile recomandate.

Sunt specifice normele permisive, norme ce conţin permisiunea de a săvârşi unele activităţi. O parte dintre ele servesc ca modalitate de efectuare a prevederilor obligaţionale, iar altă parte au un scop (primar) de a reglementa relaţiile sociale. Pentru realizarea normelor permisive, statul nu promite nici o recompensă. Şi mai mult, statul nu ameninţă cu acţiuni negative pentru refuzul de la realizarea drepturilor puse la dispoziţie. Acestea sunt traduse în viaţă numai datorită existenţei cointeresării însăşi a subiecţilor dreptului. Pe lângă aceasta, conţinutul normelor permisive, de regulă, satisface voinţa subiecţilor realizării dreptului, iar însuşi rezultatul final al realizării drepturilor aduce beneficii atât materiale, cât şi de alt fel, ce contribuie la activitatea vitală a subiecţilor[6]. Însă, există şi aşa drepturi ale persoanelor, în a căror realizare statul este deosebit de cointeresat. Dar, din păcate, aceasta nu întotdeauna se ia în calcul. De exemplu, normele juridice cu caracter de stimulare economică şi morală a creşterii demografice „nu lucrează", sunt inefective şi necesită urgent a fi perfecţionate[7].

Statul contribuie la realizarea exactă, completă şi la timp a voinţei sale prohibitive şi onerative. Statul de drept ia măsurile necesare pentru ca şi drepturile subiective ale indivizilor să fie realizate fără oarecare piedici. În acest scop, este stabilit un sistem integru de garanţii materiale, politice, organizaţionale şi juridice. Astfel, normele juridice ce consolidează aceste garanţii nu au semnificaţie independentă, nu au legătură directă cu acele dispoziţii juridice, întru a căror asigurare ele au fost elaborate. În sistemul ierarhic al normelor, îndeosebi se evidenţiază normele: de reprimare, de stimulare, de garantare, definitorii etc. ce deservesc procesul de realizare a dispoziţiilor juridice de bază. Legătura dintre diferite forme ale normelor este destul de complicată şi necesită o analiză specială.

Dintre toate normele juridice, care, în mare măsură, necesită a fi susţinute, prin felurite modalităţi, sunt normele onerative[8]. Dacă subiectului i se încredinţează obligaţii în oarecare domenii de activitate, se cere, cel puţin:

1) să fie asigurate cu mijloace materiale;

2) să aibă dreptul de a cere de la terţe persoane ajutor (sau, cel puţin, neamestecul) în acţiunile sale legale;

3) să se ia măsuri privind înştiinţarea subiectului des-

pre conţinutul şi rezultatele scontate ale activităţii sale;

4) să se stabilească formele de exercitare a controlului acţiunilor subiectului. Statul de drept trebuie să stabilească modalităţile de apărare a drepturilor subiective, ce garantează restabilirea dreptului subiectiv încălcat şi, de asemenea, de cuantificare a responsabilităţilor faţă de cei care încalcă drepturile persoanelor sau care nu au creat condiţii prielnice pentru realizarea dreptului lor[9].

În acest mod, normele permisive, de asemenea, nu pot fi realizate reuşit fără susţinerea statului, cu toate că preocupările de bază privind realizarea lor se află în grija subiecţilor înşişi.

În final, am vrea să evidenţiem specificul imboldului de a executa acele norme, care sunt îndreptate persoanelor cu funcţii de răspundere şi organelor care sunt chemate să ajute persoanele la realizarea dreptului. Normele adresate organelor de ocrotire a normelor de drept întotdeauna presupun activitatea rodnică a acestora. Reuşita activităţii lor este condiţionată de mai mulţi factori, principalii fiind existenţa sau lipsa încălcării unor indicaţii sau a abaterilor de la executarea lor, condiţiile create pentru realizarea dreptului. Normele de competenţă includ în sine atât drepturi, cât şi obligaţii ale persoanelor cu funcţii de răspundere de a reliefa într-un mod oarecare activitatea lor. De aceea, mijloacele de bază, ce impun lucrătorii aparatului de stat să se supună dreptului, reprezintă cointeresarea specifică personală în recompense, pentru activitatea lor de la stat.

Sistemul organelor de ocrotire a normelor de drept poartă un caracter de ierarhizare, ca şi normele ce reglementează activitatea părţilor corespunzătoare ale mecanismului statal. Verigile inferioare asigură procesul realizării dreptului de către indivizi, iar cele superioare urmăresc cum se îndeplinesc prevederile juridice de către organele ce se află sub controlul lor nemijlocit. Şi dacă faţă de indivizi pericolul impunerii nu întotdeauna reprezintă mijlocul dominant de asigurare a activităţii dreptului, cu atât mai mult impunerea nu se manifestă în calitate de mijloc de bază faţă de persoana cu funcţie de răspundere. După părerea profesorului V.V. Lazarev, ameninţarea cu aplicarea violenţei va fi cu atât mai puţin semnificativă, dacă norma ocupă un loc mult mai înalt în sistemul dreptului. Şi anume, „...frica faţă de concedierea de la serviciu sau răspunderea disciplinară poate forma pentru persoana cu funcţie de răspundere o situaţie de impunere mult mai rezultativă decât frica de a fi arestat pe o durată de câteva săptămâni, aşa cum simt această frică persoanele care într-o măsură mult mai mică depind de stat”[10]. În diferite forme statale, principiile construirii aparatului de stat, şi în baza cărora el activează, „starea socială” a persoanelor cu funcţii de răspundere nu sunt la fel. De aceea, nu sunt la fel nici mijloacele de bază care definesc motivele supunerii faţă de normele juridice ale persoanelor cu funcţii de răspundere.

* * *

Participarea în masă a cetăţenilor la realizarea dreptului constituie o condiţie obligatorie pentru instituirea statului de drept. Or, nu poate fi pus la îndoială faptul că nici o societate umană nu poate funcţiona în lipsa unei realizări atât a normelor juridice, cât şi a celor sociale.

Problematica realizării dreptului, după cum am văzut, a devenit constantă în ştiinţa juridică, în momentul în care s-a conştientizat că procesul de instituire a normelor de drept şi realizarea lor a început să fie privit, întâi de toate, în calitate de comportament al subiecţilor cărora acestea le sunt adresate.

În concluzie, vrem să menţionăm următoarele:

– realizarea dreptului reprezintă în sine una dintre instituţiile de bază examinate şi folosite de teoria generală a dreptului şi de un şir de ştiinţe juridice de ramură. Conţinutul şi problematica realizării dreptului determină esenţa mecanismelor de apreciere a ei, rolul şi locul ei în sistemul dreptului în general;

– multiplele dispute şi discuţii referitoare la realizarea dreptului nici până în prezent nu au stabilit o definiţie unică a acesteia, deoarece fiecare teorie utilizează categorii şi noţiuni specifice;

– cercetând problema de ordin metodologic a studierii realizării dreptului, observăm legătura reciprocă dintre ştiinţa juridică şi procesul de legiferare.

Astfel, putem concluziona că Republica Moldova, prin declararea suveranităţii şi independenţei, a păşit pe o cale nouă, democratică, fiind o democraţie tânără, cu o legislaţie adoptată în baza principiului pluripartitismului. Edificarea statului de drept prin prisma realizării dreptului este un proces foarte anevoios şi nu este un tribut plătit modei, ci o necesitate vitală dintre cele mai stringente, determinată de condiţiile noi de viaţă, de specificul perioadei de tranziţie de la economia centralizată şi planificată la o economie de piaţă liberă, de la o conducere autoritară la o conducere bazată pe principii democratice.

Note:

[1] Лазарев В.В., *Применение советского права,* «Татполиграф», Казань, 1972, с. 12, 13.

[2] Interesante idei a relatat la timpul său N.A. Gredescul, care indica precum că violenţa fizică serveşte numai ca o modalitate pentru a obţine supunere de la persoane, iar modalitatea nu este cea mai importantă. A se vedea: Гредескул Н.А., *К учению об осуществлении права*, Харьков, 1900, с. 29.

[3] Лейст О.Э., *Санкции в советском праве,* «Госюриздат», Москва, 1962, с. 43-46.

[4] Лазарев В.В., *op.cit.,* p. 16, 17.

[5] Бро Ю.Н., *Проблемы применения советского права,* Иркутск: Изд. Иркутского ун-та, 1980*,* с.32.

[6] Шейндлин Б.В., *Сущность советского права*, Изд. «ЛГУ», Ленинград, 1959, с. 135.

[7] A se vedea: *Hotărîrea cu privire la aprobarea Strategiei Naţionale a sănătăţii reproduceri, nr. 913 din 26.08.2005,* în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* nr. 119-122/990 din 09.09.2005.

[8] Лазарев В.В., *op.cit.*, p. 25.

[9] Алексеев С.С., *Механизм правового регулирования в социалистическом государстве*, Изд. «Юрид.литература», Москва, 1966, с. 99.

[10] Лазарев В.В., *op.cit.,* p. 27.